

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертаційного дослідження

Бобко Олени Михайлівни

на тему: «**Психологічні особливості емоційного інтелекту підприємців у
стрес-асоційованих умовах**»

Актуальність теми дисертаційного дослідження пов'язана із важливістю вивчення питання психологічних особливостей емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах. Насамперед, це пов'язано як із іміджевим прихованням негативних емоційних реакцій, які супроводжують ведення бізнес-діяльності, так і складністю дослідження означеного багатогранного феномену. На сьогодні недостатньо розробленими залишаються питання щодо впливу психологічних особливостей, психоемоційних станів, специфіки копінг поведінки здатності вирішувати конфлікти, що виникають при впровадженні підприємницької діяльності у стрес-асоційованих умовах. Бракує також методологічно обґрунтованої програми розвитку емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах, як ефективного інструменту визначення рівня зниження емоційного інтелекту, ступеня сприйняття психологічного консультування підприємцем, його відновного потенціалу, подолання патологічних реакцій підприємця при психокорекції

У тексті дисертації вдало поєднано теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка представлених наукових положень, які авторка винесла на захист. Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження окреслені чітко, методики дослідження підібрані з урахуванням їх валідності та надійності, матеріал викладено логічно та послідовно. Мету дослідження сформульовано як теоретико-емпіричне вивчення психологічних особливостей, психоемоційних станів та копінг поведінки, як складових емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах, розробити програму розвитку емоційного інтелекту.

Припущення дисертаційної роботи викликає зацікавленість та свідчить про розуміння О.М. Бобко сфери дослідження та її предметної області. Згідно із концептуальною гіпотезою дослідження рівень емоційного інтелекту

підприємців у стрес-асоційованих умовах пов'язаний з їх психологічними особливостями. У свою чергу згідно із емпіричною гіпотезою дослідження у стрес-асоційованих умовах психоемоційний стан та копінг поведінка обумовлюють зниження емоційного інтелекту підприємців; розвиток емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах роботи відбувається за допомогою спеціально розроблених психологічних впливів.

Наукова новизна також не викликає сумніву. Дисертанткою вперше визначено взаємозв'язки психологічних особливостей, характеристик психоемоційних станів, копінг поведінки, специфікою стрес-асоційованих умов та їх сукупний вплив на емоційний інтелект підприємців. Виокремлено два типи поєднання акцентуацій, які у стрес-асоційованих умовах діяльності здійснюють вплив, що знижують емоційний інтелект: з переважанням застрягаючої або дистимічної рис у ДГ1 та з переважання тривожних та емотивних рис у ДГ2.

Емпірично визначено, що у психоемоційній сфері домінуючими симптомами в фазі напруження виявлено «переживання психічної травми», «незадоволеність собою», «загнаність в куток», «тривогу і депресію»; у фазі резистенції – «розширення сфери емоцій», «редукцію професійних обов'язків»; у фазі виснаження – «особистісне відсторонення». Зниження емоційного інтелекту до емоційної обізнаності та розпізнання емоцій інших у ДГ1 корелювало із симптомами тривоги та депресії, загнаністю в куток, емоційною відчуженістю, особистісним відстороненням, психосоматичними порушеннями. Зниженням емоційного інтелекту до управління емоціями, самомотивації, емпатії у ДГ2 корелювало із побоюванням втрати здоров'я, джерел існування, можливості планувати майбутнє та керувати власним життям, що проявлялися незадоволеністю собою, тривогою та депресією, редукцією професійних обов'язків, емоційним дефіцитом.

Теоретично обґрунтовано та виокремлено наслідки впливу психосоціального стресу на емоційний інтелект підприємців: а) із збереженням діяльності – порушені, але не зруйновані емоційні, когнітивні, поведінкові реакції, що не знижують емоційний інтелект; б) із порушенням діяльності –

деформовані емоційні, когнітивні та поведінкові реакції, що знижують емоційний інтелект.

Уточнено, що при низькому рівні стресостійкості у ДГ1 є зниження емоційного інтелекту до управління емоціями, самомотивації, емпатії, а COVID-19 «емоційно впливав» на стан здоров'я членів сім'ї, реорганізацію на роботі, фінансовий стан, відмову від індивідуальних звичок, зокрема щодо проведення дозвілля чи відпустки, провокував конфлікти. У ДГ2 виявлено зниження емоційного інтелекту до емоційної обізнаності та розпізнання емоцій інших, а війна «емоційно впливала» на стані здоров'я членів сім'ї, сприйняття смерті близького друга, зміну місця проживання, звичок проведення дозвілля чи відпустки.

Розширено характеристику специфіки копінг-поведінки, де виокремлено «стратегію, зорієнтовану на вирішення проблем», яка властива ДГ1 з досвідом підприємництва у стресових ситуаціях; «стратегію, зорієнтовану на уникнення» внаслідок більш руйнуючого та багатоаспектного зовнішнього впливу війни на підприємництво у ДГ2. У обох групах встановлені: негативні стратегії – конфронтації високого ступеню), дистанціювання та втеча-уникнення, де «конфронтаційна завантаженість» є дезадаптуючою моделлю поведінки; позитивні стратегії – прийняття відповідальності, планування вирішення проблеми, самоконтроль, пошук емоційної підтримки. У більшості ДГ1 та ДГ2 виявлено відносно-адаптивну та неадаптивну поведінку, що свідчило про невикористаний ресурс адаптивної модальності копінгів.

Поглиблено уявлення щодо чинників впливу COVID-19, що знижують здатність емоційного інтелекту до управління емоціями та емоційної обізнаності. Зміни когнітивного компоненту проявлялися ігноруванням, смиренням, відносністю, розгубленістю; емоційного: протестом, пасивною кооперацією, покірністю, самозвинуваченням; поведінкового: відволіканням, активним уникненням, компенсацією, відступом.

Подальшого розвитку набуло розуміння, що вплив війни знижує здатність емоційного інтелекту до само-мотивації, розпізнання емоцій інших та емпатії, де у когнітивному компоненті виявлялася дисимуляція, збереження

самовладання, проблемний аналіз, релігійність, додача сенсу, установка власної цінності; емоційному: придушенні емоцій, оптимізм, агресивність; поведінковому: альтруїзм, конструктивна активність, співпраця, звернення.

Розроблено та запропоновано поняття «Емоційний потенціал підприємця» включає тип реагування особистості підприємців на стрес-асоційовані умови, враховуючі рівень емоційного інтелекту, а саме: конструктивний (гармонічний) без окреслених порушень емоційної сфери; змішаний (напружено-дисоціативний) з порушеннями емоційної сфери, які формуються; деструктивний (емоційно-відчужений) з окресленими порушеннями емоційної сфери. Забороновано поняття «Емоційна гнучкість у стрес-асоційованих умовах», що є сукупністю варіантів щодо наслідків психосоціального стресу з виокремленням збереження/порушення діяльності, характеристик стратегії копінг-поведінки на вирішення/уникнення, типів «емоційного потенціалу підприємця» на різних його рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці та впровадженні «Програми розвитку емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах», яка складається з 4 модулів: інформаційно-аналітичного, емоційної обізнаності підприємців у бізнес-діяльності, управління власними емоціями підприємцями у бізнес-діяльності, розпізнання емоцій інших та емпатія.

Методичне забезпечення «Програми розвитку емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах» складається з «Скринінг інтерв'ю для підприємців, які працюють у стрес-асоційованих умовах», «Бланку оцінювання стрес-асоційованих умов діяльності підприємця», «Плану розвитку емоційного інтелекту підприємців». Обов'язковим структурним елементом програми є застосування «Рекомендацій з психологічного консультування підприємців, які працюють у стрес-асоційованих умовах», «Рекомендацій з психологічного супроводу підприємців, які працюють у стрес-асоційованих умовах», дотримання «Напрямів психологічного супроводу». Матеріали дослідження можуть бути використані: а) при організації психологічного консультування підприємців; б) у розробці індивідуальних програм

психологічного консультування; в) при викладанні навчальних дисциплін «Організаційна психологія», «Психологія праці», «Кризове психологічне консультування та перша психологічна допомога», «Групова психотерапія і супервізія» тощо.

Основні результати дослідження впроваджено у діяльність таких організацій, як: «Психологічного консультативно-тренінгового центру «Сенс Є» Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України, ПП «Інформ-Консалтинг», в навчальний процес Академії праці, соціальних відносин і туризму, кафедра психології та соціальної роботи, Української асоціації психотерапевтів і бізнес-тренерів.

Кількість публікацій О.М. Бобко відповідає вимогам. Основні положення й висновки дисертаційної роботи висвітлено у 8 наукових працях, у тому числі 4 статті у фахових виданнях України, внесених до міжнародних науково-метричних баз даних, із них 3 одноосібні, 1 розділ у колективній монографії, 3 праці апробаційного характеру..

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота О.М. Бобко «Психологічні особливості емоційного інтелекту підприємців у стрес-асоційованих умовах» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведеного дослідження відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології

Шевченко Н.Ф.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології

Губа Н.О.